

МИТ, ФОЛКЛОР И ИСТОРИЯ В ТОПОНИМИЯТА И ПРЕДАНИЯТА ОТ ТРОЯНСКО

Диляна Станева

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“

Централният Балкан, и конкретно Троянско, будят интереса на изследователите поради кръстовищното си местоположение. Стратегическото значение на региона се очертава още в Античността. През епохата на Българското Средновековие обект на особени грижи са старопланинските проходи. Правата на дервенджиите, натоварени с тяхното поддържане и охрана са потвърдени и от новата османска власт. Съществуването на институцията на дервенджиите преди XV век се доказва косвено от съхранилите си старинни пластове в топонимията на района. Някои местни имена могат да се свържат с посветителните обреди за юноши при формирането на новия набор воители – „Русалийски (Латински) гробища“ и „Русалийски проход“, „Васильовски проход“ и „Васильовски връх“, „Демир Капия“, „Курт Хисар“.

Пръв К. Шапкарев описва русалиите като военна дружина, ритуално обхождаща границите на сакралното пространство. Старопланинската верига може да бъде осмислена като своеобразна разделителна линия между Свое и Чуждо, тъй че появата на топонима „Русалийски гробища“ се явява маркер за граничността на района и на местата за инициации.

Основание за твърдението ни дават и топонимите „Демир капия“ и „Курт хисар“ (Вълча крепост) – връх, намиращ се в непосредствена близост до Троянския проход. Култът към вълка и вълчата образност са познати от времето на българското езичество и се свързват с тотемизма и шаманизма. Името и стратегическото място на „Курт хисар“, свързан с охраната на Троянския проход, дава основание да се предполага, че на това място са се извършвали обреди за войнска инициация, включваща пазачите на прохода.

Добре съхранен езически пласт се открива и в силищното име Добродан. Вероятно, на територията на днешното доброданско землище се е намирало голямо култово средище, посветено на Добри-Дан, съответствие на Дажбог¹.

Изложението ни разкрива многообразието от култове в Троянско и дава възможност да се локализируют техните сакрални центрове. В Троянско отчетливо присъстват и легендите, свързани с топоса „могила“, който, според фолклорните представи, е място за свещенодействие. Топосът е свързан и с появата на най-голямото култово средище в Троянско – манастирът „Успение Богородично“. Според един от вариантите на преданието за възникването на манастира, монах, пренасящ икона на Св. Богородица от Атон към Влашко, спрял да пренощува на една могила в с. Черни Осъм. На това място и днес изнасят същата икона на празника на манастира за поклонение. През нощта конят на монаха умрял и той решил да се върне обратно, за да вземе друг кон и да продължи пътя си. При повторното нощуване на същата могила, конят отново умрял. Монахът приел това за знак Божи – оставил иконата на един отшелник и се върнал обратно. Постепенно около чудотворната икона се събрали други монаси, което дало началото на Троянския манастир.

Семантичният анализ на преданието ни дава възможност да открием старинен митологичен пласт в него, тъй като смъртта на кон върху могила насочва към митовете и обредите на индоевропейците, в които съществува представата за Коня-Космос. При неговото жертвоприношение се подновява вселенският ритъм². Пътят на монаха очертава циклично пътуване и сакрален кръг. Обходът в кръг представя годината, а жертвата на коня - смъртта на старата година, която символично умира в края на

обхода ³. В случая, иконата на Св. Богородица очертава пътя от едно свещено място до друго, при което второто се усвоява и християнизира.

По-пълното изследване на комплекса от езически представи в топонимите и преданията от Троянско би дало възможност да се локализира култово средище в днешния Централен Балкан от началните векове на съществуването на българската държава, свързано с обредите за посвещение на новия набор войни (както и култ към божество), чиито отгласи се откриват в ритуалното обхождане и конското жертвоприношение. Троянският манастир се оказва своеобразен приемник на тази култова традиция. В тази насока може да се тълкува и присъствието на иконата на Св. Богородица Троеручица, чиято троичност показва връзка със славянското божество Троян. Усвоена от християнството, тази специфика се запазва и става структуроопределяща – трите ръце на Божата майка създават хармония и трансформират Хаоса в Космос ⁴. Те правят чудеса, изцеляват, като по този начин потвърждават континуитета на сакралното.

БЕЛЕЖКИ

1. **Живкова, В.** Опит за митологична реконструкция на една селищна традиция, В: сп. Български фолклор, 1988, 1, 38-50.
2. **Калоянов, А.** Коледната песен „Слънце и юнак” – семантика и астрономическа основа, В: сп. Български фолклор, 1996, 1-2, 4-20.
3. **Пак там**, 11.
4. **Миков, Л.** Изображение на ръка в българския пластичен фолклор. В: сп. Български фолклор, 1988, 1, 3-29.